

Monika Krukowska¹
Katedra Studiów Politycznych
Szkoła Główna Handlowa
Warszawa

Zaangażowanie Chińskiej Republiki Ludowej w rozwój rolnictwa w Afryce

Chinese agricultural engagement in Africa

Synopsis. Problem rozwoju rolnictwa i bezpieczeństwa żywnościowego pozostaje jednym z kluczowych wyzwań współczesnej Afryki. W artykule przedstawiono historyczne zaangażowanie Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL) we współpracę gospodarczą z krajami Afryki oraz czynniki skłaniające państwa Afryki i ChRL do pogłębiania kooperacji w sektorze rolnym. Analizie poddano różne formy chińskiego zaangażowania we współpracę rolną z krajami Afryki.

Słowa kluczowe: Chiny, Afryka, rolnictwo, współpraca.

Abstract. With over a billion people in Africa, the issue of agricultural development and food security is extremely important. The paper investigates the historical engagement of China in the economic cooperation with Africa, as well as the Chinese and African alimentary needs leading to enhanced interest in bilateral collaboration and assistance. Different aspects of the Chinese agricultural commitment in Africa are discussed.

Key words: China, Africa, agriculture, cooperation.

Wprowadzenie

Współpraca pomiędzy Chińską Republiką Ludową (ChRL) i krajami Afryki pozostaje stałym elementem chińskiej polityki zagranicznej już od ponad półwiecza. Dominujące na początku kontakty handlowe z czasem poszerzone zostały o kooperację na polu dyplomatycznym i kulturalnym, obejmując całe spektrum stosunków międzynarodowych. Obecnie ChRL jest jednym z najbardziej zaangażowanych partnerów gospodarczych krajów Afryki, choć sektor rolny stanowi wciąż marginalną część kooperacji. Obie strony podkreślają przy tym szczególnie charakter współpracy, oparty na zasadzie równości oraz równowagi korzyści.

Rolnictwo jest kluczowym sektorem w gospodarkach wszystkich państw afrykańskich, a na terenach wiejskich mieszka średnio 59,9% ludności [Africa... 2012]. Mimo to mijają dekady, a kraje Afryki wciąż nie mogą poradzić sobie z deficytem żywności. Co 4 mieszkańiec Afryki jest niedożywiony, regularnie kontynent nawiedzają klęski głodu. W tym czasie ChRL odniosła ogromny sukces: posiadając jedynie 7% światowych zasobów ziem uprawnych, Państwo Środka samodzielnie zaspokaja 95% potrzeb żywnościowych aż 20% ludności świata. Możliwości dalszego rozwoju chińskiej produkcji rolnej są jednak

¹ Dr, e-mail: monika_krukowska@wp.pl.

coraz bardziej ograniczone, współpraca z Afryką mogłaby zatem przynieść obustronne korzyści.

Zaangażowanie ChRL w Afryce

Współpraca pomiędzy ChRL a krajami Afryki swoje początki ma w latach 60., kiedy izolowana na scenie międzynarodowej ChRL poszukiwała nowych partnerów handlowych. Stosunki dwustronne rozwijały się w oparciu o wydatną pomoc finansową udzielaną przez rząd w Pekinie niepodległym bądź walczącym o niepodległość państwom afrykańskim. Co ważne, w zamian za swoje zaangażowanie, ChRL oczekiwała jedynie zerwania kontaktów dyplomatycznych z Tajwanem. Pomoc nie była zatem obarczona żadnymi dodatkowymi wymogami, stosowanymi zwykle przez państwa europejskie lub USA, jak konieczność podjęcia walki z korupcją, ograniczenia inflacji czy wprowadzenia reform. Obowiązywała natomiast stała zasada nieingerencji w sprawy wewnętrzne partnera, pozwalająca skupić się jedynie na współpracy gospodarczej, bez obciążenia drażliwymi kwestiami politycznymi lub społecznymi, jak prawa człowieka. Dzięki tej zasadzie ChRL od lat z sukcesem rozwija kontakty handlowe z krajami, z którymi nie chcą lub nie mogą współpracować przedsiębiorstwa zachodnie czy organizacje międzynarodowe, szybko zdobywając kolejnych partnerów na Czarnym Lądzie. W 1956 r. ChRL nawiązała stosunki dyplomatyczne z Egiptem, a w 1978 r. współpracowała już z 40 krajami kontynentu.

Reformy gospodarcze, zainicjowane w 1978 r. w ChRL, oraz nowa polityka otwarcia zaowocowały szybkim wzrostem gospodarczym Państwa Środka. Już wkrótce rząd w Pekinie uzmysłowił sobie konieczność zapewnienia dostępu do surowców niezbędnych do utrzymania szybkiego tempa rozwoju gospodarczego. Naturalnym wyborem była Afryka, kontynent bogaty w liczne zasoby mineralne, w tym surowce energetyczne, a jednocześnie znajdujący się w trudnej sytuacji gospodarczej i chętnie przyjmujący pomoc zagraniczną. Rozwój współpracy był możliwy także ze względu na zmniejszenie zainteresowania ze strony tradycyjnych partnerów gospodarczych Afryki: krajów europejskich oraz USA. ChRL była partnerem znanym, nieobarczonym piętnem kolonialnym i dysponującym niezbędnymi środkami finansowymi, dlatego też, począwszy od lat 80., nastąpił szybki wzrost aktywności przedsiębiorstw chińskich na Czarnym Lądzie.

Współpraca z Afryką ewoluowała wraz ze zmieniającą się sytuacją międzynarodową. Rosnący popyt na surowce mineralne, zwłaszcza energetyczne, zwrócił uwagę UE oraz USA na dotychczas zaniedbywaną Afrykę, co skłoniło Pekin do intensyfikacji związków dwustronnych. W 2000 r. odbyło się pierwsze spotkanie Forum ds. Współpracy Chińsko-Afrykańskiej (Forum on China-Africa Cooperation, FOCAC), będącego nową płaszczyzną dialogu politycznego i współpracy gospodarczej oraz handlowej. W kolejnych spotkaniach FOCAC udział brali przedstawiciele wszystkich 49 państw Afryki, które utrzymywały z Pekinem stosunki dyplomatyczne. Rezultatem każdego spotkania był szczegółowy i ambitny Plan Działania, powstały w wyniku konfrontacji oczekiwań państw afrykańskich i możliwości ChRL, skrupulatnie realizowany w ciągu kolejnych trzech lat. Do największych osiągnięć FOCAC zaliczyć można m.in. utworzenie w Afryce sześciu Specjalnych Stref Ekonomicznych, liczne inwestycje budowlane, a także powołanie do życia Chińsko-Afrykańskiego Funduszu Rozwoju (China-Africa Development Fund, CADF), mającego na celu realizację różnorodnych projektów inwestycyjnych.

Podstawą współpracy dwustronnej pozostaje wymiana towarowa. ChRL utrzymuje kontakty handlowe z wszystkimi państwami kontynentu afrykańskiego. Kraje Afryki eksportują przede wszystkim surowce energetyczne oraz rudy metali, a także produkty rolne nieprzetworzone, artykuły przetworzone oraz tekstylia, ubrania i obuwie. Z kolei eksport ChRL to tekstylia, ubrania, obuwie, maszyny i urządzenia transportowe, towary przetworzone oraz rudy i metale. O ile początkowo import z Afryki stanowiły tylko produkty nieprzetworzone, w miarę rozwoju gospodarczego partnerów ChRL zaczęła sprowadzać towary o coraz większym stopniu przetworzenia. Niewielkie zróżnicowanie struktury towarowej importu ChRL implikuje koncentrację geograficzną handlu z Afryką. Najważniejszymi partnerami handlowymi Państwa Środka pozostają kraje eksportujące surowce energetyczne: Angola, Nigeria, Sudan, RPA, Kongo, Gwinea Równikowa i Gabon, które wspólnie dostarczają aż 90% całości importu [Krukowska 2011].

Obie strony podjęły szereg inicjatyw mających na celu dalszy rozwój współpracy, m.in. ChRL zredukowała lub całkowicie zniósła opłaty celne na towary sprowadzane z najslabiej rozwiniętych krajów Afryki, z którymi utrzymuje stosunki dyplomatyczne; chińskie banki powiększają swoją ofertę o kredyty eksportowe, obniżone zostały podatki, organizowane są chińskie i afrykańskie misje handlowe, odbywają się szkolenia, także z języka mandaryńskiego. Efekty są imponujące: w 1960 r. wolumen handlu z Afryką przekroczył 100 mln USD, w 1980 r. 1 mld USD, w 2000 r. 10,6 mld USD, a w 2010 r. już 127 mld USD [China-Africa... 2011], co oznacza 40% wzrost w stosunku do roku poprzedzającego [China... 2012]. Wzrasta również udział handlu z ChRL w całości wolumenu handlowego Afryki: w 2009 r. osiągnął 10%, choć udział Afryki w wymianie ChRL pozostaje niewielki: 4,27% w 2010 r. Deficyt handlowy utrzymuje się po stronie państw afrykańskich.

Ze względu na brak całościowych danych trudno jest określić liczbę przedsiębiorstw chińskich działających w Afryce. Zgodnie z oficjalnymi danymi w 2008 r. na terenie Afryki działało ponad 1,6 tys. przedsiębiorstw chińskich [China-Africa... 2011]. Nieznana jest przy tym dokładna liczba zatrudnionych w nich obywateli chińskich, a szacunki wahają się pomiędzy 10 a 100 tys. osób. Wydaje się jednak, że są to dane mocno zaniżone, zważywszy, że w czasie tzw. arabskiej wiosny z samej Libii ewakuowano 30 tys. Chińczyków [Hook i Dyer 2012]. Przedsiębiorstwa chińskie dają jednak zatrudnienie tysiącom mieszkańców Afryki, choć warunki pracy oraz wynagrodzenie zwykle nie są satysfakcjonujące.

Rolnictwo nigdy nie było priorytetem we współpracy ChRL z krajami Afryki, a działania podejmowane w tym sektorze były raczej konsekwencją oczekiwań strony afrykańskiej, aniżeli celową polityką rządu w Pekinie. Szybki wzrost gospodarczy Państwa Środka w zasadniczy sposób zmienił jednak wielkość i strukturę chińskiego popytu na produkty rolne, a tym samym nadał nową wartość współpracy rolnej z krajami Afryki.

Motywy zainteresowania ChRL rolnictwem Afryki

Rolnictwo zawsze zajmowało szczególne miejsce w polityce wewnętrznej ChRL, a rząd chiński przywiązywał dużą wagę do zabezpieczenia samowystarczalności żywnościowej kraju. W połowie 2006 r. rolnicy chińscy uprawiali łącznie 121,8 mln ha, niewiele więcej, niż minimum ustalone przez rząd (120 mln ha), konieczne dla zapewnienia wystarczającej produkcji rolnej [Drought... 2008]. Ilość ziemi rolnej ulega jednak

stopniowemu zmniejszeniu. W latach 1996-2006 proces pustynnienia zabrał około 9 mln ha ziem uprawnych ChRL, podobnie intensywny rozwój miast i polityka uprzemysłowienia. Sytuację pogarszają zmniejszające się zasoby wody, na której brak w 2000 r. cierpiała już niemal połowa chińskich miast.

Chińczycy są obecnie drugim (po USA) konsumentem żywności na świecie, a duża i wciąż rosnąca liczba ludności sprawia, że popyt ten przez najbliższe dwie dekady utrzyma się na dotychczasowym poziomie. Postępujący proces urbanizacji i bogacenia się społeczeństwa chińskiego zmienił nie tylko ilość spożywanej żywności, ale także nawyki żywieniowe ludności, zwiększając popyt na mięso, drób i produkty mleczne, co z kolei spowodowało wzrost popytu na pasze dla zwierząt hodowlanych: kukurydzę oraz soję. Ogromne terytorium ChRL i sprzyjające uwarunkowania klimatyczne pozwoliły rozwinąć uprawy niemal wszystkich roślin użytkowych. W zestawieniach Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (Food and Agriculture Organisation of the United Nations, FAO), ChRL zajmuje pierwsze miejsce w produkcji niemal wszystkich produktów rolnych, zarówno pod względem wartości, jak i ilości: w 2010 r. ChRL była pierwszym producentem pszenicy (115 mln ton) i drugim producentem kukurydzy (177 mln ton). Najwyższą wydajność większości upraw (m.in. jęczmienia, bawełny, orzeszków, ziemniaków, herbaty), a zwłaszcza ryżu hybrydowego (w 2011 r. uzyskała 13,9 ton/ha), nie zaspokaja jednak rosnącego popytu, dlatego od 2003 r. Państwo Środka jest importem netto żywności (w 2009 r. pierwszym importem soi i drugim importem jęczmienia). Przewiduje się, że do 2015 r. ChRL może sprowadzać rocznie nawet do 20 mln ton kukurydzy i 8 mln ton ryżu [Cofco... 2011]. Jednocześnie wzrasta zapotrzebowanie na inne surowce, jak bawełna czy kauczuk naturalny, niezbędne do rozwoju przemysłu samochodowego i tekstylnego.

Obecnie ChRL importuje produkty rolne wymagające dużego areалу (soja, bawełna, jęczmień, kauczuk naturalny, olej sojowy i palmowy) lub silnego nawadniania (bawełna), a eksportuje produkty wymagające dużego nakładu pracy (owoce, warzywa, ryby, produkty przetworzone). Dalszy wzrost importu potrzebnych surowców wydaje się najprostszym rozwiązaniem problemów Państwa Środka, jednak łączy się z uzależnieniem od zagranicy, czego za wszelką cenę chce uniknąć rząd w Pekinie. Dlatego podjęto wysiłki zmierzające ku dalszemu zwiększaniu wydajności upraw, a także modernizacji rolnictwa krajowego, import zaś ma jedynie uzupełniać lukę w produkcji żywnościowej ChRL. Dopiero w dalszej perspektywie ChRL rozważy możliwość upraw za granicą, także w Afryce. Kontynent afrykański, posiadający duży niezagospodarowany areal, wydaje się idealnym partnerem do współpracy.

Potrzeby żywnościowe Afryki

W pierwszej dekadzie XXI w. nastąpił bezprecedensowy wzrost gospodarczy krajów Afryki, którego nie zdołały wyhamować ani kryzys żywnościowy 2008 r., ani wciąż trwający kryzys gospodarczy. W 2010 r. aż 23 kraje afrykańskie osiągnęły ponad 5% wzrost PKB, a sześć z nich znalazło się wśród dwudziestu najszybciej rozwijających się państw świata w zestawieniach Banku Światowego [World... 2012].

Jednak wzrost gospodarczy nie przyniósł rozwiązania jednego z najbardziej palących problemów kontynentu: głodu. Czwarta część populacji Afryki Subsaharyjskiej pozostaje niedożywiona (około 218 mln ludzi w latach 2006-2008) [Africa 2012], a globalny indeks

głodu (GIG) dla Afryki pozostaje niezmiennie wysoki (22,9) [Global... 2011]. Szacunki FAO są jeszcze surowsze: w 2010 r. aż 30% osób niedożywionych świata żyło w Afryce i na Bliskim Wschodzie [Global... 2010].

Afryka posiada najmłodszą i najszybciej rosnącą populację świata, która przekroczyła próg 1 mld w 2009 r. Podobnie jak w ChRL, także na Czarnym Lądzie trwa szybki proces urbanizacji, który implikuje większe zapotrzebowanie na energię i żywność. Tymczasem wydajność ziemi pozostaje w Afryce wysoce niesatysfakcjonująca: najwyżej uplasowana Uganda osiąga ledwie szóstą część chińskiej wydajności w produkcji ryżu (1,8 t/ha). W 2009 r. średnia wydajność produkcji ryżu dla Afryki to 0,94 t/ha, kukurydzy 1,94 t/ha, sorga 0,9 t/ha. Tak niska produktywność jest skutkiem m.in. braku środków finansowych na zaprowadzenie systemów sztucznego nawadniania (w Afryce jedynie 0,45% ziem rolnych ma systemy nawadniające, w ChRL 10,15%) oraz na skuteczne nawożenie (kraje Afryki zużywają o połowę mniej nawozów sztucznych niż ChRL: odpowiednio 198 i 434 kg/ha ziem uprawnych) [Africa... 2011]. Rolnicy w państwach Afryki nie mają dostępu do nowoczesnych technologii i urządzeń, a częste susze ograniczają i tak niewielkie zasoby wodne. Co więcej, niestabilna sytuacja polityczna przyczynia się do zaniedbań w polityce rolnej wielu krajów, a częste konflikty wojskowe niszczą obsiane już pola. Wszystkie te czynniki sprawiły, że Afryka pozostaje importerm netto żywności już od 1973 r.

Ze względu na brak środków na poprawę wydajności ziemi, Afryka rozwija swoje rolnictwo poprzez zagospodarowywanie nowych terenów: w latach 1999-2008 ilość ziem rolnych wzrosła o 30,7%. O ile na świecie w ciągu ostatnich 40 lat 78% wzrostu produkcji rolnej pochodziło ze wzrostu wydajności, o tyle w Afryce 66% wzrostu produkcji rolnej wynikało ze wzrostu areалу [GEO-5... 2012]. Dążąc do poprawy wydajności swojego sektora rolnego, kraje Afryki poszukują partnerów dysponujących środkami finansowymi i know-how, do których należy m.in. ChRL.

Współpraca rolna

Przedsiębiorstwa chińskie obecne są we wszystkich krajach Afryki, prowadząc działalność w większości sektorów gospodarki: w przemyśle wydobywczym, przetwórczym, finansach, rolnictwie, hodowli i rybołówstwie oraz w przemyśle leśnym. Współpraca hojnie finansowana jest przez rząd chiński, przyznający pomoc w postaci darowizn (grantów), niskooprocentowanych pożyczek lub pożyczek na warunkach preferencyjnych udzielanych bądź przez sam rząd, bądź we współpracy z bankami inwestycyjnymi. Inwestycje nie są obciążone dużym ryzykiem, ponieważ przytłaczająca większość przedsiębiorstw chińskich działających w Afryce to przedsiębiorstwa państwowe, podobnie ich partnerzy afrykańscy.

Pierwszym i zarazem najdłużej realizowanym projektem były duże gospodarstwa rolne, pozostające własnością państwa, produkujące ryż (Tanzania), cukier i herbatę (m.in. Benin, Madagaskar, Mali). Gospodarstwa te powstawały w latach 70. i 80. Skala przedsięwzięć oraz trudne warunki inwestowania w Afryce (m.in. częste braki energii elektrycznej), zmuszały do wyposażenia inwestycji w niezbędną infrastrukturę, niezależne źródła zasilania (hydroelektrownie) i przetwarzania (młyny), często uruchamiana była dodatkowa produkcja (np. wyrobów mlecznych) lub prowadzono badania nad nowymi odmianami roślin użytkowych. Aby zapewnić prawidłowe funkcjonowanie przedsięwzięć, ChRL przysyłała ekspertów rolnych, niezbędne maszyny i urządzenia, a także nawozy i

nasiona do zasiewów. Zwykle po kilku latach gospodarstwa przekazywane były państwom goszczącym. W 1985 r. ChRL realizowała projekty o charakterze rolnym w 25 państwach Afryki, z których większość koncentrowała się na produkcji ryżu. Łącznie uprawy chińskie zajmowały powierzchnię około 48 tys. ha [Bräutigam i Xiaoyang 2009]. Wszystkie przedsiębiorstwa chińskie operujące na terenie Afryki produkowały na potrzeby rynku lokalnego (także społeczności chińskiej), a w niewielu przypadkach eksportowały swoje produkty za granicę, głównie do Europy.

Duże gospodarstwa rolne okazały się przedsięwzięciem nieefektywnym [Eicher 2003], ponieważ funkcjonowały prawidłowo jedynie wówczas, gdy prowadzone były przez pracowników chińskich. Po przejęciu przez Afrykanów następował szybki spadek wydajności, szczególnie w gospodarstwach produkujących ryż, wymagający częstego odchwaszczania i utrzymywania odpowiedniego poziomu wody. Podobnie w przypadku systemów nawadniania, które wymagały prac naprawczych. Fiasko dotychczasowych wysiłków sprawiło, że rząd w Pekinie w latach 80. zdecydował o rezygnacji z dotychczasowego modelu współpracy na rzecz pomocy małym inicjatywom. Aby jednak nie dopuścić do całkowitego zaprzepaszczenia dotychczasowych wysiłków, w latach 80. i 90. rząd chiński na własny koszt doprowadzał dawne inwestycje ponownie do stanu użyteczności, brał w leasing lub przejmował na własność w ramach procesu prywatyzacji.

W latach 90. rozwinęła się nowa forma współpracy: tzw. ośrodki pokazowe technologii rolnych (agricultural technology demonstrations centers), które powstały m.in. w Beninie, Etiopii, Kamerunie, Liberii, Mozambiku, Demokratycznej Republice Konga, RPA, Ruandzie, Sudanie, Ugandzie, Tanzanii, Togo, Zambii i Zimbabwie. Ośrodki zajmują z reguły niewielkie powierzchnie, od kilkudziesięciu do dwustu hektarów. Realizacja projektów podzielona jest na 3 etapy: budowy, współpracy technologicznej oraz rozwoju, za które odpowiada finansowo ChRL. Faza współpracy technologicznej zwykle trwa 3 lata i obejmuje szkolenia rolników afrykańskich. W czasie ostatniego etapu (12 lat) ośrodki muszą zacząć funkcjonować samodzielnie (generować przychody). Po upływie 15 lat ChRL zwykle przekazuje inwestycję krajowi goszczącemu. W zamierzeniu decydentów ośrodki te mają przyczynić się do wzrostu bezpieczeństwa żywnościowego krajów Afryki przez kształcenie rolników z zakresu nowych technologii upraw, nawadniania, zwiększenia wydajności, etc. Propagowanie ryżu hybrydowego przynosi jednak korzyści nie tylko państwom Afryki, ale także ChRL, zapewniając stały popyt na ziarno. Prawdopodobnie nieprzypadkowo produkcja ośrodków koncentruje się na płodach rolnych poszukiwanych przez ChRL: soi, ryżu, kukurydzy, pszenicy, trzcinie cukrowej, choć są one jedynie w niewielkiej ilości eksportowane do Państwa Środka. Tylko w latach 2006-2012 powstało 25 pokazowych ośrodków rolnych [China... 2012].

W ostatnich latach ChRL rozpoczęła także w Afryce uprawę roślin przemysłowych, potrzebnych m.in. do produkcji biopaliw, choć na bardzo niewielką skalę. Zjawisko przejmowania dużych obszarów ziem uprawnych (tzw. land grab), o którym głośno w prasie międzynarodowej, nie dotyczy jednak ChRL. Na rynku afrykańskim dominują obecnie przedsiębiorstwa brytyjskie, włoskie, niemieckie, francuskie i amerykańskie [Carrington i Valentino 2011].

Coraz liczniejsza staje się imigracja chińskich rolników, którzy zakładają niewielkie gospodarstwa rolne, rozproszone na całym kontynencie, produkujące na rynki lokalne lub z przeznaczeniem na eksport do ChRL. Jest to zjawisko coraz powszechniej występujące w całej Afryce, choć wciąż na niewielką skalę (największa farma chińska w Etiopii ma powierzchnię 7 ha [Bräutigam 2012]). Biorąc jednak pod uwagę kurczące się tereny rolne

w ChRL, prawdopodobnie liczba imigrantów będzie wzrastać. Nie istnieją jednak tzw. wsie Baoding, czyli skupiska imigrantów liczące po kilkadziesiąt tysięcy ludzi, o których donoszą niektóre publikacje. Według szacunków D.A. Bräutigam, w całej Afryce liczba stałych osadników chińskich nie przekracza 750 tys. [Bräutigam 2009].

Powstanie FOCAC w 2000 r. przyczyniło się do intensyfikacji współpracy w wielu dziedzinach: produkcji rolnej, metodach przechowywania i transportu ziarna, hodowli zwierząt, nawodnieniach, rybołówstwie, urządzeniach rolnych, przemyśle spożywczym, normach sanitarnych i fitosanitarnych, bezpieczeństwie żywności i kontroli epidemiologicznej. ChRL zobowiązała się do dalszej walki z ubóstwem i pomocy w zabezpieczeniu żywnościowym Afryki. Na konferencji w 2006 r. rząd w Pekinie zgodził się wysłać do 33 krajów Afryki ponad 100 ekspertów i utworzyć 10 nowych ośrodków technologii rolnych, wspierać przedsiębiorstwa chińskie w inwestycjach rolnych na kontynencie afrykańskim, a także w inwestycjach w infrastrukturę, produkcję maszyn i urządzeń rolnych oraz przemysł przetwórczy. Kraje Afryki uzyskały dostęp do nowych technologii rolnych i szkoleń: ChRL zgodziły się wysłać 50 zespołów technicznych i wyszkolić 2 tys. techników z Afryki, jak również wybudować kolejnych 10 ośrodków technologii rolnej. Rząd w Pekinie zobowiązał się nadal zarządzać (i finansować) już istniejącymi ośrodkami, w których mają być przeprowadzane eksperymenty, projekty pokazowe i kursy w zakresie selekcji nasion, upraw, hodowli ryb i zwierząt [Beijing... 2006].

Istotnym elementem współpracy pozostają szkolenia i kursy organizowane przez rząd chiński. Obejmują one wszystkie aspekty produkcji rolnej, a chińscy eksperci pomagają nie tylko lokalnym rolnikom, ale także rządowi państw afrykańskich w tworzeniu strategii narodowych produkcji rolnej lub w walce z pustoszczeniem, prezentują najnowsze osiągnięcia chińskiej technologii rolnej, zapoznają z doświadczeniami i rozwiązaniami dotyczącymi zasiewów i upraw, a także nowych metod irygacji; przeprowadzają uprawy i hodowle eksperymentalne, propagują zastosowanie nowych odmian nasion. Tylko w latach 2006-2012 skorzystało ze szkoleń ponad 4 tys. osób. Także Chińczycy skorzystali z doświadczeń rolników afrykańskich: plantatorzy z Maroka uczyli ich uprawy pomarańczy, a Egipcjanie dzielili się wiedzą nt. uprawy bawełny.

Dynamiki nabiera współpraca dwustronna w oparciu o organizacje międzynarodowe, zwłaszcza ONZ. Po 2000 r. ChRL nawiązała współpracę z FAO, wysyłając 665 ekspertów do 7 krajów Afryki i wspierając kwotą 30 mln USD fundusz Specjalnego Programu na rzecz Bezpieczeństwa Żywnościowego (Special Program for Food Security), bierze także udział w Kompleksowym Programie Rozwoju Rolnictwa Afryki (Comprehensive African Agricultural Development Program, CAADP) i wspiera państwa Afryki w dążeniu do osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju. Dzięki projektom wdrażanym przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Walki z Pustoszczeniem Terenów (United Nations Convention to Combat Desertification, UNCCD), Afryka będzie mogła skorzystać z chińskich doświadczeń w walce z problemem pustoszczenia [UNCCD... 2012].

Obie strony starają się zachęcić prywatnych przedsiębiorców chińskich do podjęcia współpracy, organizując szereg spotkań informujących o korzyściach lokalizowania inwestycji w Afryce oraz o inicjatywach pomocowych skierowanych do inwestorów. Za najbardziej atrakcyjne dla przedsiębiorstw chińskich sektory inwestowania uznano: uprawę warzyw i zbóż przemysłowych (kaczuk, olej palmowy, bawełna), hodowlę zwierząt i hydroponikę [Bräutigam i Xiaoyang 2009]. Przedsiębiorcy chińscy inwestują obecnie przede wszystkim w zakłady przetwórstwa rolnego: cukrownie, młyny etc. W ramach

pomocy inwestycyjnej chińskie placówki dyplomatyczne, konsularne i handlowe zapewniają dostęp do informacji oraz kontakty w Afryce, wsparcie dyplomatyczne i pomoc w uzyskaniu niezbędnych pozwoleń i dokumentów (m.in. pozwolenia na pobyt i pracę). W promowaniu współpracy udział biorą największe chińskie banki działające za granicą (m.in. Eximbank, China International Agriculture Development Corporation), oferując różne instrumenty finansowe: w końcu 2006 r. China Development Bank zaoferował wsparcie projektów wykorzystujących zagraniczne tereny rolne i źródła wodne [China... 2006].

W 2011 r. wartość wymiany produktów rolnych pomiędzy ChRL a Afryką wzrosła o ponad 40% w stosunku do 2010 r., osiągając kwotę 4,78 mld USD [China... 2012], co stanowiło 3,76% całości handlu z Afryką. Struktura towarowa eksportu afrykańskiego pozostaje od pewnego czasu niezmienną: gros importu ChRL stanowią bawełna, drewno, kawa, kakao, cukier, tytoń, herbata, orzechy, wanilia. Niektóre państwa Afryki wyspecjalizowały się w eksporcie produktów luksusowych, znajdujących coraz większą liczbę chętnych w ChRL, jak wina (RPA), kawa (Uganda), oliwa z oliwek (Tunezja), kakao (Ghana), czy sezam (Etiopia).

Rośnie także wartość chińskich inwestycji bezpośrednich, których w 2010 r. do Afryki napłynęło łącznie 2,11 mld USD, czyli o 46,8% więcej niż w 2009 r. i siedmiokrotnie więcej niż w 2004 r. (317,43 mln USD). Udział rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz hodowli zwierząt tak w napływie, jak i skumulowanych inwestycjach zagranicznych ChRL utrzymuje się na stałym, niskim poziomie około 0,82%. Chińskie inwestycje rolne są rozproszone na całym kontynencie. Według danych rządowych, w 2009 r. ChRL zainwestowała w rolnictwo Afryki 30 mln USD. Do najważniejszych projektów zrealizowanych lub rozpoczętych zaliczyć należy uprawę i przetwórstwo bawełny w Malawi (20 mln USD), eksperymentalne uprawy, m.in. kukurydzy w Demokratycznej Republice Kongo, czy przetwórstwo trzciny cukrowej w Mali [China-Africa... 2011].

W ramach programu pomocy zagranicznej, w latach 1960-2006 ChRL zrealizowała w Afryce w całości ponad 900 projektów, z których co 5 był z sektora rolnego [Agricultural... 2006]. Maleje jednak udział rolnictwa w całości pomocy rozwojowej ChRL: z 16,8% w 1980 r. do 3,4% w 2006 r. [Curtis 2008]. W tym czasie ChRL nie tylko nie ograniczyła wielkości przekazywanych środków, ale wykorzystwała wycofywanie się inwestorów zachodnich, zajmując ich miejsce na rynkach afrykańskich. Dużą część pomocy stanowią umarżane kredyty państw afrykańskich.

Wnioski

Ekspansja ChRL na terytorium Afryki, którą obserwować możemy od kilku dekad, przyjmowana jest na świecie z mieszanymi odczuciami. Argumenty przeciwników zbliżenia z Pekinem wydają się być uzasadnione: rosnący import produktów chińskich jest zagrożeniem dla afrykańskich producentów, a popyt na surowce ma, według niektórych, zbyt neokolonialny (wyzyskujący) charakter. Przedsiębiorstwa chińskie często wykorzystują uprzywilejowaną pozycję przy zdobywaniu długoletnich kontraktów, zatrudniając licznych pracowników sprowadzanych z kraju. Niechęć Afrykanów budzi także bardzo niski popyt ze strony imigrantów i pracowników chińskich na towary i żywność miejscową. Obawy rodzi uzależnienie od chińskiej pomocy finansowej, która ma

deprymujący wpływ na tempo reform. Wszystkie te zarzuty dotyczą jednak współpracy gospodarczej, nie rolnej, która ma marginalne znaczenie w stosunkach dwustronnych.

Rozwijająca się od kilkudziesięciu lat kooperacja przynosi krajom afrykańskim także wymierne efekty: dostęp do nowoczesnych technologii, technik hodowli i uprawy roślin, coraz więcej pól obsiewanych jest modyfikowanymi ziarnami, gwarantującymi większe plony. Wzrosła powierzchnia terenów nawodnionych, zwiększyło się zatrudnienie w rolnictwie, poprawiły warunki życia ludności, a rządy zyskały na wielkości wpływów z podatków. Chiny są chłonnym rynkiem zbytu dla wszelkich afrykańskich produktów rolnych, a rząd w Pekinie chętnie wspiera finansowo szeroko rozumiany rozwój gospodarczy państw partnerskich. Paradoksalnie, zbliżenie z ChRL zwróciło uwagę Zachodu na nowe możliwości rysujące się w Afryce, a rywalizacja między inwestorami zagranicznymi przynosi wymierne korzyści państwu afrykańskim.

Jednocześnie strona chińska dużą wagę przywiązuje do utrzymania dobrych relacji dwustronnych z krajami Afryki oraz do pozytywnego wizerunku w społecznościach afrykańskich, a wkład finansowy ChRL we współpracę rolną znacznie przekracza uzyskane z tejże współpracy korzyści. Są one jednak zawiązką rekompensowane współpracą w innych sektorach gospodarki.

Korzyści osiągnięte przez ChRL należy rozważać w szerszym kontekście. Wydaje się, że współpraca w sektorze rolnym nie jest najważniejszym celem, jaki chce osiągnąć rząd w Pekinie, a jedynie środkiem do zamierzonego celu. W rzeczywistości, ChRL jest zainteresowana surowcami naturalnymi Afryki, dostęp do których warunkuje jej dalszy wzrost gospodarczy. Nie mniej ważne jest poparcie polityczne państw afrykańskich, które wielokrotnie wspierały politykę zagraniczną ChRL. W konsekwencji dostęp do afrykańskich płodów rolnych stanowi bonus, dodatkową gratyfikację za zaangażowane środki finansowe. Afryka jest też swego rodzaju sceną, mającą udowodnić światu przewagę chińskiej myśli technicznej i filozofii pracy, uświadomić korzyści, jakie można uzyskać z utrzymywania przyjaznych stosunków z Państwem Środka. Stąd tak liczne spektakularne inwestycje, z których na pierwsze miejsce wybiła się warta 200 mln USD siedziba Unii Afrykańskiej w Addis-Abebie, w całości ufundowana przez ChRL w 2012 r.

Literatura

- Africa Development Indicators. [2011]. World Bank. [Tryb dostępu:] <http://data.worldbank.org/data-catalog/africa-development-indicators>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Africa Human Development Report 2012. Towards a Food Secure Future. [2012]. United Nations Development Programme. [Tryb dostępu:] <http://www.afhdr.org/AfHDR/documents/HDR.pdf>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Agricultural cooperation. [2006]. Forum on China-Africa Cooperation. [Tryb dostępu:] http://english.focacsummit.org/2006-09/21/content_905.htm. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Beijing Action Plan (2007-2009). [2006]. Forum on China-Africa Cooperation. [Tryb dostępu:] <http://www.focac.org/eng/ltada/dscbjzjy/DOC32009/t280369.htm>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Bräutigam D.A. [2009]: *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa*. Oxford University Press, Oxford.
- Bräutigam D.A. [2012]: *Dispelling the myths of China's presence in Africa*. [Tryb dostępu:] <http://www.thisisafricaonline.com/Business/Dispelling-the-myths-of-China-s-presence-in-Africa>. [Data odczytu: wrzesień 2012].
- Bräutigam D.A., Xiaooyang T. [2009]: *China's Engagement in African Agriculture: Down to the Countryside. The China Quarterly* t. 199. [Tryb dostępu:] <http://www.american.edu/sis/faculty/upload/Brautigam-Tang-CQ-final.pdf>. [Data odczytu: wrzesień 2012].

- Carrington D, Valentino S. [2011]: Biofuels boom in Africa as British firms lead rush on land for plantations, 31 May 2011. [Tryb dostępu:] <http://www.guardian.co.uk/environment/2011/may/31/biofuel-plantations-africa-british-firms>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- China-Africa Trade and Economic Relationship Annual Report 2010. [2011]. Ministry of Commerce People's Republic of China. [Tryb dostępu:] <http://www.focac.org/eng/zxxx/t832788.htm>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- China Agri Ministry Development Bank Support Agri Projects. [2006]. [Tryb dostępu:] <http://www.tmcnet.com/usubmit/2006/11/22/2108102.htm#ixzz1xy8QBWes>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- China reports spike in agricultural trade with Africa. [2012]. Chinese Government's Official Web Portal. [Tryb dostępu:] http://english.gov.cn/chinatoday/2012-05/20/content_2141408.htm. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- China Statistical Yearbook. 2011. [2011]. National Bureau of Statistics of China. [Tryb dostępu:] <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2011/indexeh.htm>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Cofco Plans to Expand Globally to Secure Corn and Wheat Supplies for China. [2011]. Bloomberg News. [Tryb dostępu:] <http://www.bloomberg.com/news/2011-10-20/cofco-plans-to-expand-globally-to-secure-corn-and-wheat-supplies-for-china.html>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Curtis M. [2008]: The Crisis in Agricultural Aid: How aid has contributed to hunger. [Tryb dostępu:] <http://www.curtisresearch.org/Agricultural.Aid.pdf>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Drought, snow affect one sixth of China's arable land. [2008]. Xinhua. [Tryb dostępu:] http://news.xinhuanet.com/english/2008-02/24/content_7660745.htm. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Eicher C. [2003]: Flashback: Fifty Years of Donor Aid to African Agriculture. Conference Paper No. 1. In WEnt, IFPRI, NEPAD, CTA conference 'Successes in African Agriculture', Pretoria. [Tryb dostępu:] <http://www.ifpri.org/sites/default/files/pubs/events/conferences/2003/120103/papers/paper16.pdf>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- GEO-5, Summary for Africa. On the Eve of Rio+20. [2012]: UNEP. [Tryb dostępu:] http://www.unep.org/geo/pdfs/geo5/RS_Africa_en.pdf. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Global hunger declining, but still unacceptably high. International hunger targets difficult to reach. [2010]. Economic and Social Development Department, FAO. [Tryb dostępu:] <http://www.fao.org/docrep/012/al390e/al390e00.pdf>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Global Hunger Index. The Challenge of Hunger: Taming Price Spikes and Excessive Food Price Volatility. [2011]. IFPRI. [Tryb dostępu:] <http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ghi11.pdf>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Hook L., Dyer G. [2012]: Chinese oil interests attacked in Libya. [Tryb dostępu:] <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/ef58d52-3fe2-11e0-811f-00144feabdc0.html#axzz1yIKFAFqq>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- Krukowska M. [2011]: Chińska Republika Ludowa i Afryka. Partnerstwo strategiczne. [W:] Chińska Republika Ludowa we współczesnych stosunkach międzynarodowych. P. Ostaszewski (red.). Szkoła Główna Handlowa, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne.
- UNCCD to take China's anti-desertification experience to Africa. [2012]. Forum on China-Africa Cooperation. [Tryb dostępu:] <http://www.focac.org/eng/zfgx/jmhzt936023.htm>. [Data odczytu: czerwiec 2012].
- World development indicators. [2012]. World Bank. [Tryb dostępu:] <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>. [Data odczytu: czerwiec 2012].